Проф. др Мирослав Кука*
 Проф. др Јове Талевски
 Проф. др Валентина Гулевска
 Педагошки факултет Бишоп
 Универзитет „Свети Климент Охридски“
 Северна Македонија

СТРУКТУРАЛНЕ ПРОМЕНЕ ОБРАЗОВАЊА У ФУНКЦИЈИ ДЕФИНИСАЊА ЗНАЊА, УМЕЊА, СТАВОВА И ВРЕДНОСТИ

Сажетак: *Образовање у будућности подразумева реконструкцију система едукације. То практично значи спровођење реформи његовој целокупној системи, као и развој концепције перманентној образовања усклађеној са друштвеним потребама и променама. Овде приказан рад представља интегрални део шире постављених и реализованих идејних пројеката: „Редефинисањем образовне структуре Републике Србије“, предај Министарству просвете Републике Србије 2010. године и „Редефинисањем и стратегија развоја високог образовања“, предај Министарству просвете Републике Србије 2015. године. Идејни пројекти су реализовани тимски уз координацију рада централне и регионалних радних група у Србији и земљама из околине са укупно 150 сарадника на пројектима. Модел наше структуре образовног система (од предшколског до краја високошколског) продужава период обавезног образовања од 10 година (до првог разреда средње школе, који је програмски исти за све) и базира се на диференцијацији образовних нивоа (од предшколског до краја средњошколског) на циклусе, који су од своје стране одређени дефинисаним циљевима и задацима. Систем високог образовања условљава корениће структуралне промене, чије курикулалне и финансијске промене и пројектне предлоге рад елаборира. Унутар предлога нашег модела, који је категорисан у структурални широк промене, јасно су дефинисани крајкорочни, средњорочни и дугорочни циљеви и извршена концизна модела надлежности и начина праћења успешности њеног спровођења.*

Кључне речи: ОБРАЗОВНИ СИСТЕМ, РЕДЕФИНИСАНОСТ ОБРАЗОВНЕ СТРУКТУРЕ, ИЗМЕНЕ, РЕФОРМА.

* Контакт: miroslav.kuka@kuka-grosmeister.com

Увод

Процес учења се може сажето приказати као процес суочавања мотивисаног или немотивисаног појединца са одређеним препрекама које представљају сметњу за постизање његових циљева (или образовних циљева) и задовољавање његових мотива. Да би савладао те препреке и уклонио сметње, појединац предузима истраживачке кораке (или му се они најчешће препоручују) све дотле док неким од њих не превазиђе препреку, не уклони сметњу ка циљу. Притисци усмерени ка променама које би образовни процес довеле у положај да успешније одговарају новим потребама временом су све већи. У педагошкој пракси се много пута потврдило да неке промене не само што не воде ка побољшању успеха унутар образовања, већ постају узрок заостајања у овој области. Наши пројекти својим концепцијским приступом, изменама унутар структуре образовног система, подразумева стратегију промена „одоздо на горе“, односно стратегију у којој су локалне иницијативе, виших едукационих установа (факултета, института, струковних школа...) долазиле до изражаја. Овакав приступ одговарао би тези која сматра да су мање успешне стратегије унапређења образовног процеса оне које делују са виших нивоа, одакле се креира политика, а за које је карактеристично ослањање на консултанте који утичу споља и немају додира са образовном праксом осим интуитивних претпоставки. Како би категорисали нашу измену структуре образовног система? Зависно од принципа промена (измена), у постојећој педагошкој пракси се говори о четири врсте могућих измена: адаптивне, спољашње, регулационе и структуралне. Наша измена у овој општој поставци односи се на структурални тип промене, који је усмерен ка променама у организацијској структури образовног система, али се њиме не задире у мењање реализације образовно-васпитног процеса. Примарно, структурне системске промене су усмерене ка економичности, рационалности, образовној либерализацији и стицању конкретних знања. Суштински, образовање је посредством наше структуре усмерено на исходе, тј. дефинисана знања, умења, ставове и вредности, које ученици треба да поседују након завршетка одређеног циклуса образовања. Наше измене унутар већ постојеће структуре можемо да подведемо под модел тзв. контролисаног ширења. Овај прилаз променама највише одговара образовним системима којима нису потребне радикалне промене, већ интервенције ограничених размера тј. преправке, поправке, модификације, односно увођење нових појединости у постојећи систем, тј. структуру. Промене ове врсте имају карактер концептуалне модернизације усмерене ка бољим постигнућима ученика у школи. У процесу образовања и наставе, главну пажњу треба усмерити на структуру знања, на то како из једне идеје настаје друга, и на

ком узрасном нивоу се дати алгоритам (са својом структуралном конкретизацијом) може применити. Структура је оно што омогућава да се непознати утисци сређују, класификују и тако оно што се учи добија смисао а кроз смисао иницира и друге покретаче у едукационом процесу. Оно што треба посебно истаћи у нашем приступу јесте идеја да се у настави сваки садржај може ефикасно предавати на било којем нивоу развоја ученика, с тим да се дате идеје и принципи дидактички адаптирају да их ученик може користити. Наше полазиште у оваквим оценама, које се разликују од структуралних концепција од пре 30 – 40 година, полази од становишта да је развој детета у великој мери условљен социјалним чиниоцима. Докле ће дете стићи у свом интелектуалном развоју и када од своје стране на исти можемо извршити утицај, првенствено зависи од културне средине у којој живи, од утицаја који средина на њега врши. Развој свести сваког појединаца, па и деце узраста 7 – 18 година, у последњих тридесет година има толики когнитивни скок (перцепција, закључивање, антиципирање, критички процес мишљења, временска конзистентност ставова, интересовања...), да све оно што је важило у перцептивно узрасним градацијама деце дате узрасне доби некад, сада се померило за најмање једну генерацију на горе. Овај став заступају многи социјални психолози испитујући менталне и мануелне способности деце различитих узрасних популација и поредећи их са некадашњим сродним истраживањима. Дакле, у нашем систему образовне структуре ми полазимо од перцептивно когнитивних и психо-моторичких, мануелних способности деце датих узрасних доби, циљева и задатака који се пред њих постављају као и од битности процеса рационализације и економичности процеса образовања. Конкретно наша образовна структура, модел контролисано либералног образовања, оријентисан је ка детету, подржава активну наставу конкретизовану на примеру диференцираних циклуса датих образовних нивоа, као и њој редефинисаног курикулума.

1. Институционализација контролисане образовне либерализације

Модел наше структуре образовног система, дефинисан у пројекту „Рedefинисаности образовне структуре Републике Србије” (2010), базира се на диференцијацији образовних нивоа на циклусе, који су од своје стране одређени дефинисаним циљевима и задацима за сваки конкретан узраст. Ти циљеви су дефинисани унутар саме измене досадашњег образовања усмереног на наставни план и програм и његовог прелаза на образовање усмерено на исходе тј. дефинисана знања, умења, ставове и вредности, које ученици треба да поседују након завршетка одређеног

циклуса образовања. Један од главних исходишта наше структуре, која је у овом сегменту примарно социолошки детерминисана, јесте продужење периода обавезног школовања са 8 тј. 9 година, на 10 година (пети циклуса) што је у складу с европским и другим међународним тенденцијама у образовању. У већини земаља у свету образовање почиње са узрастом деце од 6 или 7 година, у неким земљама чак и раније. Дужина обавезног образовања варира, али у већини износи 9 година и завршава се углавном на узрасту 15 – 16 година. Из постављених циљева унутар предшколског образовања (представља 0 разред, тј. први циклус), исто прераста од тренутних играоница ка програмски дефинисаној социјално-образовној средини. Обавезе васпитача се повећавају с обзиром на захтеве који се од њега траже. Терминолошка дихотомија како код нас тако и у свету око дефинисања појма основног образовања (*primary education*, *elementary education*, *l'enseignement primaire élémentaire*) у периоду од 1992 – 1996 године дефинисана је посредством нове верзије Међународне стандардне класификације образовања. Према новој верзији класификације образовања основно образовање обухвата први ниво образовања (*ISCED level¹ 1*) односно, први циклус базичног образовања. Овај ниво углавном траје од 5 – 7 година редовног школовања који обухвата све нивое образовања. Други ниво образовања (средње образовање) има два нивоа: први степен или други циклус базичног образовања (*ISCED level 2*) и други степен или трећи циклус (*ISCED level 3*). За разлику од појма основно образовање, обавезно образовање је једноставније дефинисано и без обзира на структуру система образовања у појединим земљама, оно (*compulsory education*, *schulpflicht*, *obligatoire*, *objazatel'noe*, итд.) представља школовање на које су законом обавезна деца одређеног узраста. Обавезно образовање по својој суштини и циљу чини основу формалне структуре система образовања. Оно што је заједничко за скоро све земље је чињеница да је обавезно образовање општеобразовног карактера. Његово трајање је различито и зависи од школског система и предуслова за масовност образовања. У многим земљама, поред основног образовања, обавезно образовање обухвата и први степен средњег образовања, што је и концепција наше структуре (пети циклус). У нашој концепцији образовне структуре укинута је понављање разреда и замењено формом превођења ученика у виши разред уз обавезно поновно похађање наставе из предмета који знањем нису задовољени (минимално 50% од предвиђеног фонда часова за тај предмет на нивоу године). Почев од трећег до петог циклуса (од преусмерења са разредне на предметну наставу) ученик може да пренесе четири или мање предмета из разреда у наредни разред. У случају

¹ *ISCED – The International Standard Classification of Education*: Међународни стандард класификације образовања; *level*: ниво.

да ученик на крају школске године има више од четири негативне оцене врши се категоризација предмета за ниво обавезног образовања (базични предмети – обавезни предмети). Уколико ученик више од три пута током обавезног школовања бива превођен, дакле скоро сваки разред, он на тај начин лимитира своје школовање до нивоа обавезног образовања (до краја петог циклуса). Крајем трећег циклуса уведена је провера дотада усвојених знања, посредством теста опште информисаности као и провера потенцијалног напредовања унутар интелектуалних способности у односу на период уписа у школу. Посредством ових података и информација о типизацији личности ученика попуњава одељењски старешина исто као и васпитач на крају првог циклуса, вршиће се ново формирање група (одељења) датих разреда, унутар већ познате образовно-васпитне средине (школе). Овим се поред праћења стопе усвојених знања, способности и карактерних особина, деца непосредно излажу и изазовима друштвене прилагодљивости унутар делимично познатог социјалног окружења, што је са своје стране добра припрема за следећу редефинисаност група која следи у средњој школи и претежно је детерминисана непознатим социјалним окружењем. Први разред средње школе обавезан је за све и независно од типа школе обавља се по истом плану и програму. Оваквом структуром се иницира идеја да кроз контролисану либеризацију образовног процеса иста појача и развије интересовање деце ка образовању и после циклуса обавезног образовања.

2. Курикулум у високошколству

Нова структура високог образовања имплицира нове циљеве и функције које детерминишу састављање нових курикулума. Редифинисање високог школста примарно подразумева усмереност ка доношењу јединственог курикулума. Значење појма курикулума у савременом смислу разликује се од семантике појма „наставни план и програм”. У курикулуму су циљеви наставе и учења спецификовани тако да се у њима јасно наводе проверљиве и опажајне реакције студената. Наша оријентација би била усмерена ка типу тзв. „језгро курикулума” (образованог крајем XX века на образовно-филозофском погледу и англосаксонским дискусијама о општем образовању), а који примарно подразумева да студентима треба понудити јасна основна знања о чињеницама чији су садржаји прецизно дефинисани. Овај тип курикулума се у искуствима светских оквира (нпр. Јапан, Велика Британија, Француска, Словенија...) показао као добар, превазилазивши недостатке других типова, какав је нпр. „затворени курикулум” (потпуно унапред продуктовани сви елементи

наставе) или „отворени курикулум” (подразумева спонтаност професора у реализацији наставног садржаја). У правцу састављања новог курикулума посебно може да помогне испитивање ставова и мишљења студентата добијених унутар различитих истраживања, што смо ми у пројекту „Рedefинисаност и стратегија развоја високог образовања” (2015) реализовали, испитујући ставове и мишљења студената о садржинској концепцији уџитељских и васпитачких студија, стручној оспособљености на крају студија и тржишним перспективама за наведени образовни профил. Наиме, јединствени курикулум превазилази постојаност садашњих проблема непропустљивости између струковних и академских студија. У пракси, јако мали број факултета дозвољава студентима струковних студија да своје школовање у току студија или после њих наставе на факултетима. Уколико се пак и дозволи, уводи се велики број диференцијалних испита, што је директно повезано са финансирањем високог образовања из сопствених прихода. Јединствени курикулум, унутар постојећег система високог образовања, подразумевао би да студент са специјализацијом на струковним студијама без програмских и законских ограничења може наставити мастер академске студије. Јединствени курикулум подразумева постојаност на државном нивоу истих обавезних предмета на свим сродним високошколским установама (на свакој години студирања) уз могућност да високошколска установа са листе „оквирног националног курикулума” бирају до 40% изборних предмета по години. Овим се избегава могућност да за један образовни профил имате програме који се у броју предмета разликују за 5 или више, унутар једног образовног система и унутар једног друштва. Одређени образовни профили који се могу школовати на академским али и струковним студијама, због успостављеног степеновања стручне оспособљености (које нема у садржају струке), једноставно намеће потребу за укидањем препоручиваних мастер струковних студија. Ово се најбоље може описати на примеру васпитачког образовног профила. Наиме, по садашњем систему високог образовања, овај образовни профил има 7 нивоа стручности што је једино утемељено у административној форми без икаквог садржаја. Наведено се не треба посматрати као проблем високог образовања већ првенствено као професионална/радна рефлексија, изазваних психо-социолошких проблема, заснованих на административној стручности без битности садржаја струке. Дакле, преко јединственог курикулума тј. посредством обавезних предмета на нивоу сваке године, извршити централизацију унутар образовне структуре а исту контролисано децентрализовати помоћу 40% изборних предмета по свакој години. Овим се превазилази садашњи проблем пропустљивости између струковних и академских студија али и унутар самих академских студија.

3. Финансирање високог образовања

Промене у високошколству првенствено подразумевају корени-те промене у редефинисњу политике финансирања високошколства с обзиром на утврђене захтеве тржишта и уз претходно извршену категоризацију факултета с обзиром на школовање образовних профила за привредне и ванпривредне делатности. Подела делатности подразумева следећу категоризацију: привредне делатности (индустрија и рударство, пољопривреда и рибарство, шумарство, водопривреда, грађевинарство, саобраћај и везе, трговина, угоститељство и туризам, занатство и личне услуге, стамбено-комуналне делатности и уређење насеља и простора, делатности из подгрупе истраживачко-развојне, адвокатске и друге услуге) и Ванпривредне делатности (финансијске, техничке и пословне услуге, образовање, наука, култура и информације, здравствена и социјална заштита). Наши пројектни предлози подразумевају следеће: сходно тржишним потребама друштва, усаглашеним са Националном службом за запошљавање (бројем незапослених по сваком од школованих образовних профила), оснивач тј. Република Србија би требала категорисати доњу и горњу границу студената на буџету сваког од факултета. Преостали број слободних места попуњаваће самофинансирајући студенти чији ће број одредити граница максималне оптерећености броја студената по наставнику. Битно је утврдити трошкове студирања на годишњем нивоу сваког од факултета а потом на националном нивоу дефинисати да ли у Србији образовани а тржишту Србије непотребни високообразовни кадрови (који се на слободном тржишту рада запошљавају изван Србије), могу и на који начин бити стратешко извозни тј. привредни ресурс земље. На основу претходно извршених категоризација, високошколске установе стичу средства за обављање своје делатности помоћу: оснивача тј. из буџета Републике и то за: плате запослених, материјалне трошкове одржавања, библиотекарски фонд, научно и стручно усавршавање запослених, међународну сарадњу, издавачку делатност, финансирање опреме и услова за студирање, итд. Други део средстава се обезбеђује из сопствених прихода путем: школарина, накнада за комерцијалне и друге услуге, донација и завештања, средстава за финансирање научноистраживачког и стручног рада, итд. Средства која се стучу из сопствених прихода, посредством плаћања школарина, испита, захтева, молби, накнада за комерцијалне и друге услуге, не могу се користити за увећање плата запослених, већ искључиво за финансирање научноистраживачког и стручног рада. Плате запослених из сопствених прихода могу се увећавати једино путем пружања тржишних услуга из домена струке.

Литература:

- [1] Kuka M., Jovanović K., Talevski J., *New Conceptions of Educational Systems in the Function of Projecting School of the Future*, JO journals of USA - China education review A & B, 8 - 2013, EL Monte / USA, (703 - 708).
- [2] Кука М., Јовановић К., Талевски Ј., *Проектирование новых структур системы образования*, журнал „Известия Южного Федерального Университета - Педагогические науки“, № 5 - 2013, **Ростов-на-Дону** / Россия, (11 - 15).
- [3] Kuka M., Talevski J., Jovanović K., *Transformation due to New Concepts within the System of Education and Learning*, Advanced research in scientific areas - ARSA, 2 - 6. 12. 2013, Zilina / Slovakia, (256 - 259).
- [4] Kuka, M. Jovanović, K. Talevski, J. *Projecting the New Strategies of Education System*, 4th Conference: 2012 Asia regional open courseware and open education conference (AROOC), 21 - 22. 1. 2013, Bangkok / Thailand, (152 - 156).
- [5] Kuka M., Jovanović K., Talevski J., *Redefinition of education structure in the function of projecting school of the future*, 2ND International conference „research and education in natural sciences“, 15 - 16. 11. 2013, Shkodër / Albania, (606 - 614).
- [6] Kuka M., Jovanović K., Talevski J., *Educational systems changing strategy*, International conference: modern strategies for rearing and educating child, Birkat Al Mawz / Oman, 28 - 30. 1. 2013.
- [7] Kuka M., Stojanoska G., *Redefinition of education structure of republic of Serbia*, International conference “Education across borders”, 5 - 7. 10. 2012, Florina / Greece, (657 - 660).
- [8] Kuka M., Jovanović K., Talevski J., *Changes in the structure of educational system in the function of millennium tendencies*, International journal of research in engineering, it and social sciences, IJREISS Volume 2 - 2012, New Delhi / India, (176 - 181).
- [9] Kuka M., Đorđević J., *Milenijumsko doba kao paradigma potreba za redefinisanosti struktura obrazovnog sistema*, Međunarodni naučni skup “Stavovi promjena - promjene stavova”, Nikšić, 16 - 17. 9. 2009., 7 - 15 str.
- [10] Kuka M., Živković V., *Promena strukture obrazovno-vaspitnog sistema Republike Srbije*, Međunarodni naučni skup „Vaspitanje za humane odnose“, Niš, 17 - 18. 9. 2010.
- [11] Kuka M., Živković V., i drugi, *Redefinisanost strukture obrazovnog sistema Republike Srbije*, ауторско издање, Београд, 2009.
- [12] Kuka M., и други, *Рedefинисаност и стратегија развоја високог образовања*, ауторско издање, Београд, 2015.
- [13] Decade, A., *Of Reforms at Compulsory Education Level in the European Union*, Eurydice, Internet (Catalogue Number ISBN 2-87116-255-7)

- [14] Документ бр. 5743, Скупштине Европског савета за образовање, 12.9 2016.
- [15] Извештај међународне комисије УНЕСКО-а за развој образовања, Париз, 2015.
- [16] Извештај 35. Међународне Конференције о образовању, Женева, 2005.
- [17] Пројекат Савета Европског већа за културну сарадњу, иновације у основном образовању, Стразбур, 2006.

Professor Miroslav Kuka, PhD
Professor Jove Talevski, PhD
Professor Valentina Gulevska, PhD
Faculty of Education Bitola
University "Sveti Kliment Ohridski"
Northern Macedonia

STRUCTURAL CHANGES OF EDUCATION IN THE FUNCTION OF DEFINING KNOWLEDGE, SKILLS, STANDPOINT AND VALUES

Summary: *Education in the future implies the reconstruction of the education system. This practically implies the implementation of reforms on its entire system, as well as the development of the concept of permanent education in line with social needs and changes. The paper presented here is an integral part of preliminary projects conceived and carried out on larger scale: "Redefining the educational structure of the Republic of Serbia", submitted to the Ministry of Education of the Republic of Serbia in 2010 and "Redefining and strategy for the development of higher education", submitted to the Ministry of Education of the Republic of Serbia in 2015. The preliminary projects were implemented in team work with the coordination of the operations performed by central and regional working groups in Serbia and the neighboring countries with a total of 150 associates on projects. The model of our structure of the education system (from preschool to the completion of higher education) extends the period of compulsory education of 10 years (to the first grade of secondary school, which is methodically the same for all) and is based on the differentiation of educational levels (from preschool to the completion of high school) which are determined by their own defined goals and tasks. The higher education system is conditioned by radical structural changes, the curricular and financial changes of which as well as project proposals are elaborated in the paper. Within the proposal of our model, categorized as the structural type of change, the short-term, mid-term and long-term goals are clearly defined and a concise division of competencies and the manner of monitoring the success of its implementation is carried out.*

Keywords: EDUCATIONAL SYSTEM, REDEFINING EDUCATIONAL STRUCTURE, MODIFICATIONS, REFORM.